

Hållbara krav

Upphandlares viktiga roll i lokalt hållbarhetsarbete

Innehållsförteckning

Upphandlare är nyckelpersoner i det lokala hållbarhetsarbetet	3
Sammanfattning	4
Varför en rapport om hållbar upphandling?	5
Upphandling för att skapa ett hållbart samhälle	5
Vision vill	6
Om undersökningen	7
Majoriteten har eftergymnasial utbildning	8
Upphandlare efterfrågar kompetensutveckling	9
Upphandling för att nå nationella hållbarhetsmål	11
Goda möjligheter att ställa hållbarhetskrav	11
Upphandlare ser möjligheter med hållbarhetskrav	11
Hållbar upphandling på lokal nivå	12
Hållbarhetsmål vanligt i upphandlingsstrategier	13
Behov av tydligare mandat och bättre uppföljning	13
Ansvaret för hållbarhetskrav läggs på individer	14
Hållbar upphandling har stor potential	14
Visions rekommendationer	15

Upphandlare är nyckelpersoner i det lokala hållbarhetsarbetet

Offentlig upphandling omsätter årligen minst 780 miljarder kronor. Det motsvarar närmare en femtedel av BNP. Upphandling är avgörande för att nå ökad social och miljömässig hållbarhet, och därmed de globala målen i Agenda 2030 och Parisavtalet. Det är rimligt att medborgarnas skattepengar används på ett sätt som är socialt, ekonomiskt och miljömässigt hållbart. I ett större perspektiv kan det rent ekonomiskt vara lönsamt för offentliga aktörer att ta social och miljömässig hänsyn i upphandling istället för att i ett senare skede ta kostnaderna för till exempel klimatanpassning till följd av klimatförändringar.

Insikten och expertisen finns, det visar denna undersökning bland Visions medlemmar som arbetar som upphandlare i kommuner och regioner. Upphandlare tycker att kommuner och regioner har stora möjligheter att strategiskt använda sitt inköpsarbete för att nå ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. Samtidigt speglar svaren en frustration över att upphandlingen inte används som ett strategiskt verktyg i tillräckligt hög utsträckning. Dels handlar det om det faktiska utrymmet att jobba med detta – anställda måste ha rimlig arbetsbelastning och tillräckliga stödresurser för att kunna bidra i hållbarhetsarbetet på ett bättre sätt. De lokala politiska ambitionerna för hållbar upphandling måste också omsättas i realistiska hållbarhetsstrategier som kan följas upp. Med politiska ambitioner måste det följa praktiska förutsättningar att nå dem.

Vår undersökning pekar på att det ofta är upphandlare själva som driver på för att ställa hållbarhetskrav på leverantörer, som kan vara både svenska och globala företag. Jag vill uppmana politiker och arbetsgivare att ta tillvara detta engagemang! Det räcker inte med att enskilda medarbetare jobbar för minskad klimatpåverkan eller ställer arbetsrättsliga krav. Alltför många upplever att de arbetar ensamma. Upphandlare efterfrågar tydliga politiska och verksamhetsnära mål. Det finns också ett stort behov av bättre uppföljning av hållbarhetskraven. När uppföljningen brister upplever många upphandlare att hållbarhetsarbetet blir meningslöst.

Vision är en fair union som arbetar för ökad hållbarhet. Vi vill ha goda arbetsvillkor och möjliggöra för medlemmarna att minska sin klimatpåverkan på jobbet. De stora globala frågorna kan kännas svåra och avlägsna, men lokalt i vardagen handlar det om att göra på nya och annorlunda sätt. Varför inte börja med att ta tillvara det som upphandlare kan och vill?

Veronica Magnusson, förbundsordförande

Sammanfattning

Upphandling är ett viktigt redskap för att nå de globala målen i Agenda 2030 och världens åtaganden enligt Parisavtalet. Vision är en fair union som vill verka för att kommuner och regioner ställer sociala och miljömässigt hållbara krav i upphandlingar. Rapporten syftar till att lyfta fram vilka förutsättningar upphandlare behöver för att kunna arbeta med hållbar upphandling.

Vision skickade ut en enkät till 650 medlemmar som arbetar som inköpare och upphandlare i kommuner, regioner och privat sektor. Av dessa valde hälften att besvara enkäten. Den huvudsakliga arbetsuppgiften i yrkesrollen, där närmare ett trettiotal olika titlar ingår, består i att köpa in varor och tjänster i upphandlingsprocesser.

Upphandlare själva ser stora möjligheter att ställa hållbarhetskrav. Vår undersökning visar att 91 procent av de svarande tycker att upphandling ska användas i syfte att nå sociala, ekonomiska och miljömässiga hållbarhetsmål. Majoriteten av upphandlarna i vår undersökning (60 procent) arbetar redan med upphandling i syfte att nå hållbarhetsmål. Men nästan var femte (17 procent) känner inte till om den egna kommunen eller regionen ställer hållbarhetskrav i sin upphandlingsstrategi.

En övervägande andel (57 procent) tycker inte att det är tydligt hur de ska väga olika aspekter och krav vid hållbara upphandlingar. Många beskriver också att de har brist på tid, resurser eller att de arbetar ensamma som upphandlare. Mer än en fjärdedel av de tillfrågade uppger att deras arbetsgivare tillgodoser kompetensutveckling "i ganska liten grad" eller "inte alls".

Upphandlare saknar tydliga förväntningar på hur olika krav och mål ska värderas och prioriteras. Många pekar på bristen på uppföljning och menar att kravställningen känns bortkastad utan ordentlig utvärdering av det som upphandlats. Vår undersökning visar också att ansvaret för hållbarhetskrav ofta bygger på enskildas engagemang eller i alltför hög grad läggs på individer.

Visions undersökning visar de som jobbar med inköp och upphandling i stor utsträckning ser möjligheter att jobba med hållbar upphandling, både i den egna organisationen och på samhällsnivå. Men det är oroväckande att förutsättningarna inte finns fullt ut och att så många som tre av fyra (74 procent) tycker att deras arbetsbelastning är alldeles för hög.

Vision vill att anställda ges bättre förutsättningar för att kunna använda upphandling som verktyg för att nå hållbarhetsmål. Chefer och medarbetare måste ha rimlig arbetsbelastning och stöd i arbetet. Vision vill också att upphandlare får kontinuerlig kompetensutveckling. Arbetsgivare måste avsätta tid och resurser så att anställda får vidareutvecklas eller fylla på daterade kunskaper. Lokala politiska ambitioner för hållbar upphandling måste också kunna omvandlas till realistiska möjligheter för anställda och chefer att arbeta i vardagen med hållbarhetskrav.

Varför en rapport om hållbar upphandling?

Vision är en fair union som vill verka för ökad hållbarhet. Vår förbundsstyrelse har tydligt tagit ställning för att schyst upphandling är ett viktigt redskap för att nå hållbarhetsmålen i Agenda 2030.¹ Vi vill på flera sätt verka för att kommuner och regioner ställer sociala och miljömässigt hållbara krav i upphandlingar. Med rapporten *Hållbara krav – upphandlares viktiga roll i lokalt hållbarhetsarbete* vill Vision lyfta fram vilka förutsättningar upphandlare behöver för att främja hållbarhetsarbetet i kommuner och regioner.

Kort om inköpare och upphandlare

Det finns en stor bredd av yrkestitlar inom inköp och upphandling. Även arbetets innehåll skiljer sig mellan olika regioner, kommuner och enskilda arbetsplatser. Det huvudsakliga arbetet består i att köpa in varor och tjänster i upphandlingsprocesser i offentlig sektor. Yrket kräver goda kunskaper om de lagar och avtal som styr inköp och upphandlingar. Därför har den övervägande majoriteten någon typ av eftergymnasial utbildning inom universitet, högskola eller yrkeshögskola.

Idag råder kompetensbrist i många svenska län. Arbetsförmedlingen bedömer att inköpare och upphandlare har goda möjligheter att få arbete det närmaste året i stora delar av landet.

¹ Visions remissvar om SOU 2019:13 Agenda 2030 och Sverige: Världens utmaning – världens möjlighet

Upphandling för att skapa ett hållbart samhälle

Regioner och kommuner måste ta ansvar för att använda upphandlingar som ett medel för att skapa ett hållbart samhälle. Upphandling ska inte ses som något krångligt utan ett samhällspolitiskt styrmedel som ger politiker möjlighet att visa vägen. Det kommunala självstyret innebär att lokala aktörer själva ansvarar för genomförandet. Hållbarhetsfrågorna behöver utöver nationell politik drivas på det lokala planet, i nära relation till människor. För att upphandling ska kunna driva lokalt hållbarhetsarbete framåt måste rätt förutsättningar finnas för dem som utför arbetet.

Det finns goda möjligheter att ställa tydliga krav kring anställdas löner och arbetsvillkor i upphandlingar. Skattemedel ska användas klokt, för att gynna seriösa företag och för att motverka lönedumpning. Genom offentlig upphandling kan kommuner och regioner också nå miljö kvalitetsmål. Det kan handla om att köpa in varor och tjänster med lägre Co2-fotavtryck och därmed bidra till minskade utsläpp av växthusgaser, eller att ställa krav på cirkularitet.

Hållbar upphandling är dock ingen universallösning och blir verkningslös om inte hållbarhetskrav på varor och tjänster utvärderas eller följs upp. Miljöbarometerns ranking av kommuners miljöarbete 2020 pekar på att många kommuner har svårt att hinna med att göra uppföljningar och stickprov². Upphandlare måste ha realistiska möjligheter och mandat att genomföra upphandlingsprocesser där krav på ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet ställs.

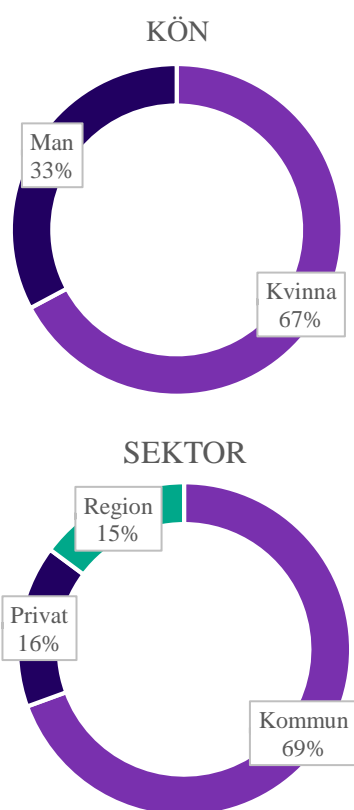
Vision vill

- ▶ **Ge anställda bättre förutsättningar för att kunna använda upphandling som verktyg för att nå hållbarhetsmål.** Chefer och medarbetare måste ha rimlig arbetsbelastning och tillräckliga stödresurser för att kunna arbeta enligt lokala hållbarhetsstrategier.
- ▶ **Se till att upphandlare får kontinuerlig kompetensutveckling.** Ge anställda bättre möjligheter för kunskapspåfyllnad genom att underlätta arbete i nätverk eller att delta i utbildningar eller studiedagar.
- ▶ **Se till att de lokala politiska ambitionerna för hållbar upphandling omsätts i realistiska hållbarhetsstrategier som kan följas upp.** Säkerställ att det finns resurser och kompetens för att följa upp ställda krav i upphandlingsprocesser.

² Se Aktuell hållbarhets hemsida *Sveriges miljöbästa kommun 2020*

Om undersökningen

Vision genomförde under hösten 2020 en undersökning som riktade sig till upphandlare³ i kommuner, regioner och privat sektor. Syftet var att öka kunskapen om hur Visions medlemmar som arbetar med upphandling ser på sin arbetssituation och vilka möjligheter de har att använda upphandling för att nå hållbarhetsmål. Undersökningen genomfördes i form av en webbenkät som skickades via e-post till 650 personer och 50 procent av dessa personer (324 st.) bidrog med sitt svar. Av de svarande har 67 procent angett sin könsidentitet som kvinna. Närmare 7 av 10 (69 procent) av de som svarat arbetar i landets kommuner, 15 procent är regionanställda och 16 procent arbetar inom privat sektor.

Genomförande

Antal intervjuer: 324

Svarsfrekvens: 50 %

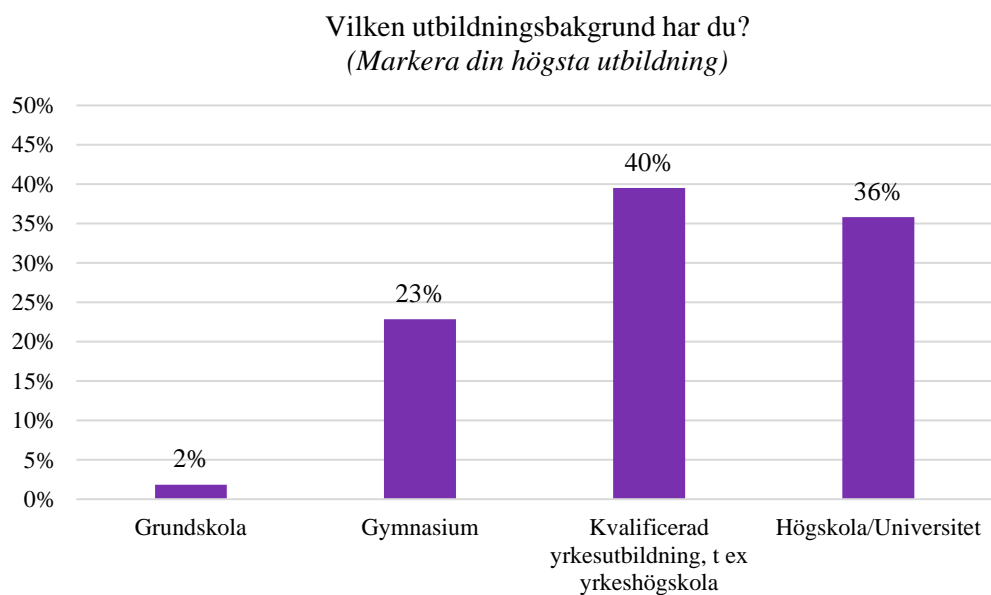
Fältperiod: 9–30 november 2020

Målgrupp: Upphandlare och inköpare (eller motsvarande) i landets kommuner, regioner och privat sektor.

³ I rapporten benämns de svarande under samlingsnamnen "inköpare" eller "upphandlare" Men i vår undersökning ingick totalt 26 olika yrkestitlar, bland annat inköpsansvarig, upphandlingschef, inköpssamordnare och upphandlingsstrateg.

Majoriteten har eftergymnasial utbildning

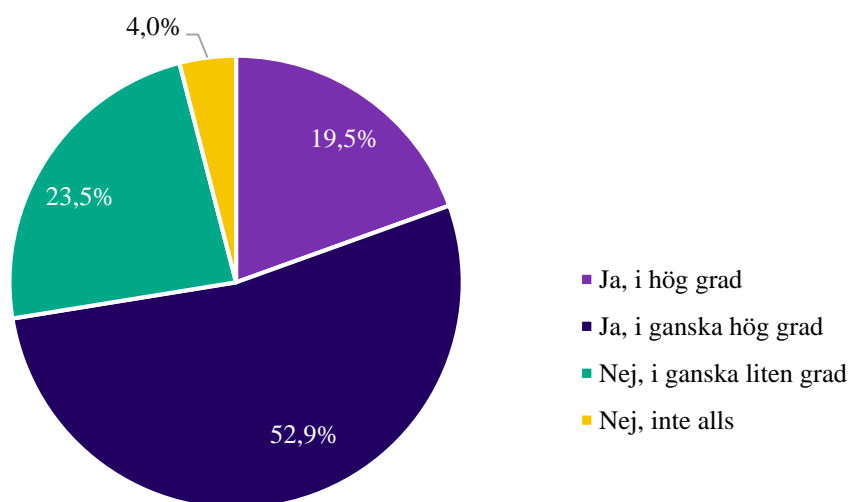
En klar majoritet (75 procent) av de svarande har eftergymnasial utbildning och knappt 23 procent har angett att gymnasium är deras högsta utbildningsnivå. En mycket stor majoritet, närmare 80 procent, uppger att de trivs ganska eller väldigt bra på sitt jobb. Många av de svarande har arbetat länge på samma arbetsplats. Drygt hälften av upphandlarna har arbetat 2–10 år på sin nuvarande arbetsplats och närmare 10 procent har haft samma arbetsplats i 11–20 år.

Upphandlare efterfrågar kompetensutveckling

Vi frågade om arbetsgivare ser till att upphandlare får lämplig kompetensutveckling för att göra ett bra jobb. Här svarar 20 procent att det sker "i hög grad" och 53 procent "i ganska hög grad". Mer än en fjärdedel av de tillfrågade uppger att deras arbetsgivare tillgodoser kompetensutveckling "i ganska liten grad" eller "inte alls".

Tillgodoser din arbetsgivare att du får lämplig kompetensutveckling för att göra ett bra jobb?

I fritextsvaren framgår att många önskar sig fördjupade eller uppdaterade kunskaper om Lagen om offentlig upphandling (LOU) och dess praxis, eller om avtalsrätt och avtalsuppföljning. Några vill också fördjupa sig i miljö- och hållbarhetsfrågor eller kravställning. Flera upphandlare beskriver sin kompetens som en färskvara som behöver fyllas på. Det är också flera som efterlyser tid att själv hinna omvärldsbevaka eller möjligheter att göra erfarenhetsutbyten och bygga nätverk med andra organisationer.

Åtskilliga svarande beskriver att det är brist på resurser eller för hög arbetsbelastning som gör att de inte får möjlighet till kompetensutveckling. När kunskaperna behöver förnyas eller kompletteras ligger ansvaret ofta på medarbetaren själv att påtala behovet. Här märks en stor frustration från de svarande. De når inte gehör för behovet av kompetensutveckling för att kunna tillföra mer på jobbet. "Man har tur om man får gå en enklare utbildning per år", skriver en upphandlare.

Det är anmärkningsvärt att arbetsgivare tar så lite ansvar för att erbjuda upphandlare kompetensutveckling för att fylla på yrkeskunskaperna och bättre kunna bidra i arbetet. Det som upphandlarna svarar i vår enkät stämmer väl överens med den bild som TCO beskriver i sin rapport om tjänstemäns behov av utbildning och omställning. Rapporten visar att två av fem tjänstemän behöver vidareutbildning som de inte kan få på sitt jobb. Över en tredjedel (35 procent) av alla tjänstemän säger att de inte fått någon kompetensutveckling för sina nuvarande arbetsuppgifter de senaste två åren. Dessutom behöver många vidareutbildning främst för att kunna klara det löpande arbetet och inte i första hand för att kunna byta yrke eller bransch.⁴

Om upphandlare och inköpare ska kunna arbeta proaktivt med hållbar upphandling behöver yrkesgrupperna få kontinuerlig kompetensutveckling och tillgång till interna och externa nätverk. Det finns ett stort behov av att upphandlare får kompetensutveckling inom hållbarhet och hållbar upphandling, men också att hållbarhetspecialister får utveckling inom upphandling och LOU, konstaterar SKL Kommentus i en utvärdering.⁵

Utan kunskapsutbyte i professionella nätverk och formella utbildningsmöjligheter riskerar många upphandlare att få sämre förutsättningar att klara sitt ordinarie arbete och driva hållbarhetsfrågor. Att så många upphandlare efterfrågar kompetensutveckling för att klara arbetet borde oroa arbetsgivare och beslutsfattare i kommuner och regioner.

⁴ TCO (2020) *Vidareutbildning, varför och för vad? Om tjänstemäns behov av utbildning och omställning*.

⁵ SKL Kommentus inköpscentral (2019) *Hållbar upphandling i kommuner. Summering av utvärderingar av arbete med hållbar upphandling i Gävle, Helsingborg, Härryda, Strängnäs, Södertörn, Uddevalla, Vallentuna, Växjö och Örebro*, s. 10–11.

Upphandling för att nå nationella hållbarhetsmål

Upphandling lyfts ofta fram som ett verktyg för ökad social och miljömässig hållbarhet. Agenda 2030-delegationen och den första klimatpolitiska handlingsplanen slår fast att upphandling på lång sikt kan hjälpa Sverige att nå de nationella miljömålen och uppfylla de globala hållbarhetsmålen. I den nationella upphandlingsstrategin är en slutsats att upphandling kan användas som ett strategiskt verktyg för Sveriges omställning mot en cirkulär och biobaserad ekonomi.

Goda möjligheter att ställa hållbarhetskrav

Lagen om offentlig upphandling (LOU) är tydlig när det gäller möjligheterna att ställa hållbarhetskrav. När det gäller den sociala hållbarheten är det i vissa fall faktiskt obligatoriskt att ställa arbetsrättsliga villkor vid upphandling. Lagen ställer krav på en så kallad ”behövlighetsbedömning”. Det innebär att man genomför en riskanalys för att ta reda på om det finns eventuella risker för att ett upphandlat kontrakt utförs med arbetstagare som har oskäliga arbetsvillkor. Skyldigheten att ställa arbetsrättsliga villkor gäller sedan om det finns en risk för dumpade sociala villkor och om det kommande kontraktet kommer att överstiga fastställda ekonomiska tröskelvärden.

Upphandlingsmyndigheten pekar på att en upphandlande myndighet har frihet att bestämma vilka mervärden som ska premieras i en upphandling, så länge de grundläggande principerna för upphandling följs. De bedömer att det går att ställa drivande krav, utöver den EU-harmoniserade lagstiftningen.⁶

Upphandlingsmyndigheten erbjuder ett bra stöd som kan användas för att upphandla varor och tjänster som är mer hållbara miljömässigt, socialt och ekonomiskt. De har tagit fram mallar för arbetsrättsliga villkor, hållbarhetskriterier och checklistor för tillgänglig upphandling. Myndigheten erbjuder också stöd för att bedöma livscykelkostnader (LCC) och därmed underlätta för upphandlande kommuner och regioner att välja de mest energi- och kostnadseffektiva varorna och tjänsterna.

Upphandlare ser möjligheter med hållbarhetskrav

Det finns ett stort utrymme både juridiskt och politiskt att använda upphandling som ett sätt att nå globala såväl som lokala hållbarhetsmål. Vår enkät visar också att det generellt finns ett stort stöd bland upphandlare att använda upphandling för att nå hållbarhetsmål.

Hela 91 procent av de svarande i vår enkät tycker att offentlig upphandling ska användas i syfte att nå sociala, ekonomiska och miljömässiga hållbarhetsmål. Fyra procent av de svarande svarar ”vet inte/ingen uppfattning” på frågan om upphandling ska användas i syfte att nå hållbarhetsmål och fem procent svarar nej. Det är alltså en mycket stor andel upphandlare som anser att upphandling kan vara ett verktyg för att ställa om i riktning mot hållbarhet i samhället.

⁶ Se Upphandlingsmyndighetens webbsida för hållbar upphandling.

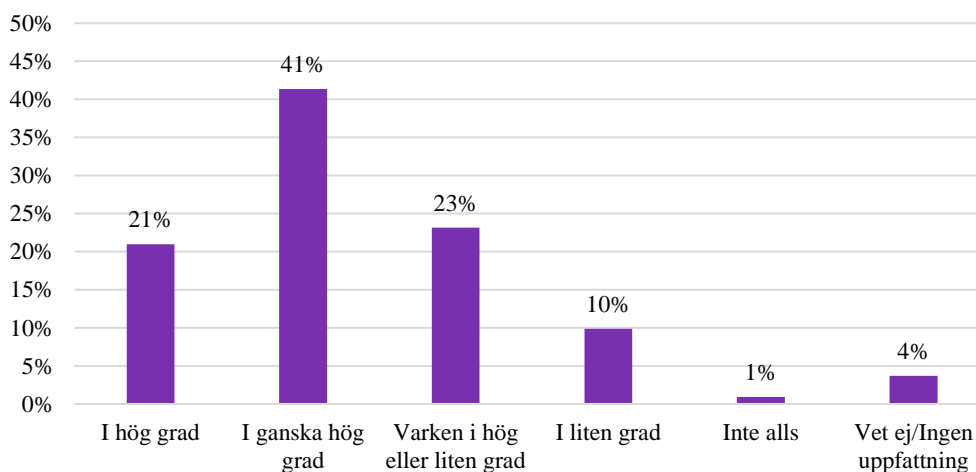
Hållbar upphandling på lokal nivå

Arbetet med omställning till ett hållbart samhälle har pågått på lokal och regional nivå sedan mitten på nittioalet, då Agenda 21 infördes i kommunerna. I allt fler kommuner och regioner finns idag ett systematiskt arbete för Agenda 2030. En viktig del i det lokala Agenda 2030-arbetet är att använda upphandling mer strategiskt och för att köpa in varor och tjänster som är hållbara socialt, miljömässigt och ekonomiskt. Det kan finnas en lokal upphandlingsstrategi som innehåller mål om att kommunen eller regionen strategiskt ska använda upphandling för hållbarhetsmål.

Men det finns goda möjligheter att ställa hållbarhetskrav i upphandlingar även utan politiskt beslutade målsättningar. Upphandlingsmyndigheten pekar på att det inte finns några upphandlingsrättsliga hinder för att ställa hållbarhetskrav i en upphandling oavsett om kravet är beslutat politiskt eller på tjänstemannanivå. Sannolikt är det ovanligt med upphandlingspolicys som begränsar möjligheterna att ställa hållbarhetskrav när kommuner och regioner köper varor och tjänster.

Var femte svarande i vår undersökning uppgav att de "i hög grad" anser att det finns möjligheter att använda offentlig upphandling i syfte att nå hållbarhetsmål på sin nuvarande arbetsplats eller i den egna kommunen. Drygt 40 procent tycker att den möjligheten finns "i ganska hög grad" och 10 procent svarade att de "i liten grad" eller "inte alls" kan använda upphandling för att hållbarhetsmål i den egna kommunen.

I vilken grad anser du att det finns möjligheter att använda offentlig upphandling i syfte att nå hållbarhetsmål på din nuvarande arbetsplats/i din kommun?

Hållbarhetsmål vanligt i upphandlingsstrategier

I enkäten svarar en majoritet, 53 procent, att deras kommun eller region har antagit en upphandlingsstrategi med ambitioner att använda hållbar upphandling som ett verktyg för att nå hållbarhetsmål. Men nästan var femte svarande (17 procent) vet inte om en sådan strategi finns i kommunen, vilket är anmärkningsvärt. Yrkesgruppen upphandlare borde vara de medarbetare i kommuner och regioner som bäst känner till vilka hållbarhetsmål den egna arbetsplatsen vill uppnå med hjälp av strategiska inköp och upphandling.

I de kommuner där upphandlare känner till att det finns en upphandlingsstrategi med hållbarhetsambitioner svarar 45 procent att deras arbete har förändrats sedan strategin antogs. Vår enkät fångar inte riktigt in om de svarande varit anställda på samma arbetsplats före antagandet av strategin.

När upphandlare beskriver vad som ändrats spretar svaren åt olika håll. Några har positiva erfarenheter och beskriver att det blivit lättare att ta beslut och att hållbarhetsmålen blivit en naturlig del i arbetet. Det har blivit ett ökat fokus på hållbarhetsfrågorna och i några fall har dialogen med hållbarhets- och miljöansvariga blivit bättre. Andra har tvärtom upplevt att hållbarhetskraven har lett till en ökad arbetsbörda, stor komplexitet i arbetet och alltför många olika riktlinjer att förhålla sig till. Flera tycker att förväntningarna på vad upphandlare ska kunna åstadkomma är orealistiska och saknar både mandat och dialog med olika verksamhetsspecialister. Så här uttrycker sig några upphandlare i frisvar:

"Målen blir en naturlig del av arbetet och möjligheten att ställa hållbarhetskrav lyfts i varje specifik upphandling. Lättare att ta beslut om att ha med hållbarhetsmål i de fall det är möjligt eftersom målen hjälper till att styra."

"Det blir ännu mer förarbete med upphandlingen för att ta reda på vilka krav som kan ställas och i vilken nivå kraven kan ställas utifrån upphandlingsområde. Sedan blir det mer arbete med uppföljning för att se till att kraven följs under avtalstiden."

Behov av tydligare mandat och bättre uppföljning

I fritextsvaren utvecklar några upphandlare sina tankar om hållbarhet i upphandling. Många beskriver att de ser stora möjligheter, men att det också ställer stora krav på verksamheten om kravställningen ska få någon reell effekt. Det kräver beslut av politiker och mandat och resurser att fullfölja ambitionerna. En svarande skriver så här om behovet av att politiker och högre tjänstemän tar initiativ i hållbarhetsarbetet:

"(...)Vem sätter målen för mer långtgående krav i våra upphandlingar? Det krävs att politiker och ledande tjänstemän är med på banan och vågar fatta beslut så att det går att genomföra. Jag och min kollega tog upp detta (...) och vi fick inget mandat att genomföra upphandlingar med mer långtgående krav inom dessa hållbarhetskrav."

Några svaranden pekar på att kravställandet är komplext och kräver stöd av andra verksamheter om det ska gå att använda upphandling för att nå hållbarhetsmål.

"Upphandlingsverksamheten har förutsättningar och möjligheter att bidra till att nå klimatmål, minska arbetslöshet, öka mångfald på arbetsplatser m.m. och ska naturligtvis ta denna. Dock krävs det att den övriga verksamheten också är med på ett sådant upplägg för att det ska bli effektivt. (...)"

En majoritet, 60 procent, uppger att de redan idag arbetar med upphandling som ett strategiskt verktyg för att nå hållbarhetsmål. Samtidigt svarar hela 57 procent av upphandlarna nej på frågan om det är tydligt hur de ska väga olika aspekter och krav i en hållbar upphandling. Många beskriver också att de har brist på tid, resurser eller att de arbetar ensamma som upphandlare. Även här svarar många att det framförallt är bristen på uppföljning som är problemet och att kravställningen känns bortkastad utan ordentlig utvärdering av det som upphandlats.

Ansvaret för hållbarhetskrav läggs på individer

Många svarar att ansvaret för att ställa hållbarhetskrav läggs på den enskilde upphandlaren i alltför hög grad.

”Offentlig upphandling kan vara ett mycket effektivt sätt att nå hållbarhetsmålen, förutsatt att det används på rätt sätt. Ansvar kan dock inte läggas på upphandlaren. Berörda verksamheter måste stå för merparten av kravställandet. Alla, inkl. beslutande politiker, måste förstå att varje krav som ställs har en prislapp.”

Hållbar upphandling har stor potential

Sammantaget visar vår enkät att de som jobbar med inköp och upphandling i stor utsträckning ser möjligheter att jobba med hållbar upphandling, både i den egna organisationen och på samhällsnivå. Det är positivt att en klar majoritet svarar att de redan arbetar med att ställa hållbarhetskrav. Men det är oroväckande att förutsättningarna inte finns fullt ut och att hela 74 procent av de svarande tycker att deras arbetsbelastning är alldeles för hög.

SKL Kommentus inköpscentral utvärderade arbetet med hållbar upphandling i nio kommuner. De drar slutsatsen att upphandling som verktyg har potential att bidra ännu mer till kommunernas hållbarhetsambitioner. Men då behöver kommuner också ge upphandlare en mer strategisk och bredare roll. Idag är det personliga engagemanget viktigt för att driva utvecklingen och många upphandlare och andra medarbetare tar ett personligt ansvar för hållbar upphandling, konstaterar SKL Kommentus i sin utvärdering.⁷

⁷ SKL Kommentus inköpscentral (2019) *Hållbar upphandling i kommuner. Summering av utvärderingar av arbete med hållbar upphandling i Gävle, Helsingborg, Härryda, Strängnäs, Södertörn, Uddevalla, Vallentuna, Växjö och Örebro*

Visions rekommendationer

År 2018 genomförde Vision en enkät bland upphandlare för att ta reda på hur yrkesgruppen såg på de förbättrade möjligheterna att ställa krav i nivå med kollektivavtal som då hade införts. Redan då såg en tydlig majoritet goda möjligheter att ställa krav på social hållbarhet men pekade samtidigt på att ekonomiska kriterier ofta är högre prioriterade i upphandlingar.⁸

När vi nu har genomfört en bredare undersökning av hur upphandlare ser på hållbarhetskrav är det glädjande att se det stora engagemanget och tilltron till möjligheterna. Vision tycker att det är positivt att så många upphandlare redan arbetar med att ställa krav på ekonomisk, social och miljömässig hållbarhet. Men det är oroande att vi fortfarande drar samma slutsats som tidigare – stödet från politiker och chefer saknas fortfarande för att upphandling ska kunna användas i strategiskt hållbarhetsarbete fullt ut.

För Vision är det tydligt att **chefer och medarbetare behöver bättre förutsättningar för att klara de höga hållbarhetsambitioner som ställs både nationellt och lokalt**. Det handlar framför allt om att upphandlare och inköpare måste ha nätverk, mandat och en rimlig arbetsbelastning. Att tre av fyra (74 procent) tycker att deras arbetsbelastning är för hög är väldigt oroande. Det är också tydligt att många upphandlare upplever att de arbetar alltför ensamma i sin roll. Om hållbarhetsarbetet ska kunna drivas genom upphandling fullt ut behöver upphandlare samverka med chefer, verksamhetsspecialister och hållbarhetsstrateger.

Arbetsgivare behöver avsätta tid och resurser till kontinuerlig kompetensutveckling för upphandlare och inköpare. Det är tydligt att upphandlare liksom många andra tjänstemannagrupper behöver nätverk, formell utbildning och studiedagar för att klara både de befintliga och framtida kraven i det egna yrket. Som beskrivits i rapporten efterfrågar en hög andel tjänstemän kompetensutveckling främst för att klara arbetsvardagen och inte för att kunna byta yrke eller bransch. SKL Kommentus föreslår att upphandlare skulle kunna få individuella kompetensutvecklingsplaner i hållbar upphandling.⁹ Det är ett utmärkt förslag som skulle kunna bidra till att utveckla kommuners och regioner förmåga att arbeta med hållbar upphandling.

Vision ser också ett **behov av att utveckla tydliga politiska hållbarhetsmål och strategier lokalt och regionalt**. Vår undersökning visar att det är alltför många upphandlare som inte känner till om den egna kommunen eller regionen ställer hållbarhetskrav i sin upphandlingsstrategi. Det borde vara den yrkesgrupp som har den bästa kännedomen om detta. Dessutom kan arbetet upplevas vara otydligt även om det finns en upphandlingsstrategi med hållbarhetskrav. Upphandlare pekar på att de inte vet vad de har för mandat eller politiska förväntningar. Vi ser många som efterfrågar tydligare politiska och verksamhetsmässiga mål i den egna kommunen eller regionen. För den enskilde som ska genomföra upphandlingar behöver det bli tydligt hur olika krav och mål ska vägas mot varandra och vad som ska prioriteras. Långsiktiga och övergripande mål måste brytas ner till en mer konkret och hanterbar nivå i arbetsvardagen.

Till sist instämmer vi i upphandlarnas uppfattning att det finns ett **stort behov av bättre uppföljning av upphandlingar**. När uppföljning och utvärdering är bristande upplever många upphandlare att hållbarhetsarbetet blir meningslöst.

⁸ Vision (2018) *Upphandla schystare. Offentlig upphandling kan användas mer för goda arbetsrättsliga villkor*.

⁹ SKL Kommentus inköpscentral (2019) *Hållbar upphandling i kommuner. Summering av utvärderingar av arbete med hållbar upphandling i Gävle, Helsingborg, Härryda, Strängnäs, Södertörn, Uddevalla, Vallentuna, Växjö och Örebro*, s. 10.

Det räcker inte att säga att upphandling ska vara ett verktyg i hållbarhetsarbetet. **De goda intentionerna måste omvandlas till realistiska möjligheter för anställda och chefer att arbeta i vardagen med hållbarhetskrav.** För Vision är det tydligt att idag hänger mycket av hållbarhetsarbetet på enskildas engagemang. De politiska ambitionerna med hållbarhetskrav måste göras genomförbara för yrkesgrupper som arbetar med upphandling. Hållbar upphandling blir bara ett symboliskt politiskt mål i fjärran om anställda har för hög arbetsbelastning, saknar återkommande kompetensutveckling och arbetar ensamma långt från beslutsfattare och verksamhetsansvariga. Ta tillvara och utveckla upphandlares kompetens, ge dem större möjligheter att driva det lokala hållbarhetsarbetet och bidra till de globala målen vision om upphandling som en väg mot ökad hållbarhet.

**Kontakt vid frågor
om rapporten**

**Patricia Widergren
Strateg
patricia.widergren@vision.se**

**Maria Suárez
Strateg
maria.suarez@vision.se**

Presskontakter

**Maria Martinsson
Pressekreterare
maria.martinsson@vision.se
070 655 50 48**

Visions medlemmar leder, utvecklar och administrerar välfärden och jobbar i kommuner, regioner, privata företag eller kyrkan. Många är också studenter med siktet inställt på arbete inom välfärden. Våra medlemmar finns inom tusentals olika yrken och bildar tillsammans ett värdefullt nätverk. Vi är en feministisk organisation, partipolitiskt obundna och ingår i TCO.